

עד-כאן 6

הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג - מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים להיסטוריה יקרים!

אני מתכבדת ושמחה לשלוח לכם את עד-כאן מס' 6 – הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד. שנת הלימודים תשע"ה נפתחה בסימן הרפורמה והלמידה המשמעותית במשולב עם תכנית לימודים חדשה בכיתות י'.

מהלך חשוב זה ממשיך את המתווה שהתחלנו בו כבר עם כניסתה של תכנית הלימודים החדשה לכיתות ט' יחד עם תכנית "לב לדעת". ברוח תכנית "לב לדעת" נכנסה לתכנית הלימודים בהיסטוריה תכנית "חמ"ד ועד", אשר במסגרת רפורמת הלמידה המשמעותית מקבלת את המקום הראוי לה כחלק מציון הבגרות בהיסטוריה.

אני מודה ומעריכה את פועלכם ומסירותכם הרבה לתכנית "חמ"ד ועד", המהווה 'ספינת דגל' של לימודי ההיסטוריה בחמ"ד. השנה מתאפשרים מסלולי עדות נוספים – בנוסף לשואה, גם עלייה והתיישבות בשנות ה-50.

השנה נכנסו ללימודי ההיסטוריה חלופות בהערכה נוספות – קריאה מונחית, צפייה מונחית, ניתוח טקסטים חזותיים (כרזות וקריקטורות) והתלקיט. אני מזמינה אתכם לעיין במסמכים המפורטים שפורסמו בנושא החלופות בהערכה. צוות ההדרכה ואנוכי זמינים עבורכם לכל שאלה או תגובה.

השנה גדל צוות ההדרכה בהיסטוריה. לכל כ-10 בתי ספר הוצמד מדריך. הרציונל הוא שבעידן של שינויים כה גדולים, לרשות כל בית ספר יעמוד מדריך/ה שייתן מענה מידי. בנוסף לצוות ההדרכה במחוזות, פועל במרץ צוות של מדריכים ארציים, הממונים ומרכזים תחומים ארציים, כגון תקשוב, חקר, יחידות הגבר ועוד. ברכת הצלחה רבה שלוחה לכל צוות ההדרכה ותיקים כחדשים.

בימים אלו נפתחות ההשתלמויות המחוזיות במרכזי הפסג"ה ובמכללות ברחבי הארץ. אני מזמינה אתכם להצטרף לאחת (או יותר) ממגוון ההשתלמויות המוצעות, לפי צרכיכם הפדגוגיים. מערך ההשתלמויות כולל השתלמויות ארציות ומחוזיות, שבחלקן פא"פ ובחלקן מתוקשבות. ההשתלמויות יעסקו במכלול השינויים, כמו גם בחיזוק הקיים.

אני מבקשת להזמין אתכם להצטרף לאחת מתכניות החקר שאנו מובילים: תכנית מחשב"ה ותכנית-החקר (הממירה את ההיבחות על 2 יחידות החובה בבחינת בגרות בכתיבת עבודת חקר). כל הפרטים נמצאים בנקדימון (הממשיך בינתיים לפעול..).

בידיעון שלפניכם נעמיק במאמרה המרתק של המדריכה ענת בזק העוסק במשמעות העצומה של הטמעת עקרונות 'לב לדעת' בלימודי ההיסטוריה בחינוך הדתי. על תכנית חמ"ד ועד והמקום שהיא קיבלה בחיי אולפנת צביה בקרית-גת, תשתף נעמה ליבנר, שהייתה מדריכה ארצית לתכנית חמ"ד ועד בשנתה הראשונה. המדריכה הארצית לשילוב ערכים בלימודי היסטוריה שרית יפה מדגימה במערך שיעור מעניין על הרב קוק ומסע המושבות כיצד לשלב ערכים בשיעורי היסטוריה. אוריאל אסולין, מדריך התקשוב הארצי ישתף אותנו בדרכי עבודה עם סרטונים. כלי עזר חשוב בעבודת המורה. והמורה עודד כהן מיישבת 'נר תמיד' בחשמונאים ישתף אותנו בחשיבות שילוב ספרי קריאה בלימודי היסטוריה (חיזוק להצעות החלופות בהערכה).

אני מזמינה אתכם לכתוב ולשתף אותנו ביוזמות, פעילויות, רעיונות ועוד שאתם מובילים בכיתותיכם, ואנו נפרסם בידיעון הבא.

ברכת תודה לכל הכותבים בידיעון זה, וברכת תודה מיוחדת שלוחה למדריך הארצי לתקשוב אוריאל אסולין, השותף עמי בהפקת הידיעון.

בברכת הצלחה בכל המשימות החשובות העומדות בפנינו.

בהערכה רבה

בלהה

**רחמנא ליבא בעי- הרהורים והצעות ליישום "לב לדעת" בהוראת היסטוריה בחמ"ד
ענת בזק- מורה באולפנת חורב בירושלים ומדריכה להיסטוריה במנח"י**

מקצוע היסטוריה נוגע באושיות קיומנו וזהותנו וככזה מערכת החינוך הדתית מתייחסת אליו כשני בחשיבותו רק למקצועות הקודש מבחינת יכולתו לתרום לבנייה החינוכית והערכית. מקצוע זה מאפשר שיח בין דורי מתמשך והקניית התודעה של חוליה בשרשרת הדורות. המורה להיסטוריה דומה לאמן המנגן בגיטרה ואצבעותיו נעות במהירות מאקורד לאקורד כדי ליצור מנגינה. ה"אקורדים" שלנו הם תקופות, דמויות, אירועים, שמות, פרצופים, שנים, תאריכים ותהליכים החיים בתוכנו ואנו "משוחחים" עימם כל הזמן. כמו לומדי התורה שהיום יום שלהם מורכב מדיון ער וחי עם תנאים, אמוראים, ראשונים ואחרונים אנו במגע מתמיד עם רבים וטובים כגון אברהם אבינו, הרצל, נפוליאון ועם האיש הקטן ברחוב ביוון או ברומא.

"רחמנא ליבא בעי"- גם את לבבותינו ולבבות תלמידינו וגם את ה"לב" של המקצוע. את פרטי הפרטים ודיוקי הדיוקים אבל סביב ליבם של הדברים, מהותם הפנימית. כשאנו מלמדים מכל הלב ונוגעים בליבם של החומרים וב"נשמתם" בע"ה הדברים יתיישבו על לבבם של התלמידים ואף ישקעו פנימה. ידיעה היא כידוע החיבור העמוק ביותר שבו הדברים הופכים לאחד. אנו

שואפים בע"ה לידע כזה אצל תלמידינו. לכך שהם יספרו וישוחחו על העובדות שאנו חושפים בפניהם בשיעורנו כמשהו שהם רכשו והפכו להיות חלק מעצמם ומבשרם. אנו שואפים לעלייה מהמצב שבו הם משננים בע"פ רשימות ופולטים אותם בלי שעברו עיבוד פנימי בנפשם ומגדירים זאת "לדעת".

תופעות, תהליכים, אירועים ודמויות היסטוריות מקיפים אותנו ביום-יום כל הזמן. השעות הספורות שבהן מוגדר "שיעור היסטוריה" במערכת יכולות לעורר את המודעות לכך ולהגביר את העיסוק בהיסטוריה לשעות רבות נוספות של כל תלמיד במהלך השבוע או בסדר היום העמוס שלו, ובוודאי בעומדו לפני קבלת החלטות משמעותיות לגבי המשך חייו, אם הוא תופש את עצמו ואת משימותיו האישיות והלאומיות בפרספקטיבה היסטורית. חשיפתו למחלוקות שהיו בעבר מלמדות אותו איך להתייחס למחלוקות הקיימות היום ונותנות לו עוד טיעונים וידע בבואו לגבש את עמדותיו.

סידור התפילה שלנו המאגד בתוכו מזמורי תהילים מימי דוד המלך, סדרי תפילה שנהגו בבית שני על ידי הכוהנים במקדש, ברכות בארמית מבבל ועד תפילה לשלום המדינה שהתווספה בדורנו הוא דוגמא אחת מני רבות לאופן שבו היום יום שלנו הוא יצירה רב דורית שאנו חייבים להגדיר את מקומנו בתוכה. הרגע שבו תלמידה שלנו עומדת לתפילה וממללת את מילותיו של שמעון הפקולי מתוך הטלפון החכם שלה היא תמונה השווה אלף מילים בהקשר ההיסטורי והאמוני.

ההיסטוריה היא מקצוע כל כך מורכב מכיוון שהוא עוסק באנשים-משתרע על פני יבשות שונות, זמנים שונים, נופים, אקלימים, מאכלים, לבושים, תפישות, אמונות, התנהגויות- אנשים הם המציאות המורכבת ביותר הקיימת על פני כדור הארץ, ולכן כנראה גם המעניינת ביותר. הקשרים הפנימיים בין טכנולוגיה, תרבות חומרית, יחס לאדם, דת, פסיכולוגיה, אנתרופולוגיה, סוציולוגיה, לשון, תרבות, אמונות, מוזיקה, גיאוגרפיה, כלכלה, טכנולוגיה, אקלים- ומערכות הקשרים

המסועפות שביניהם מאפשרים לנו כמורים לספר סיפור מרתק, מחכים ומעשיר שבו תלמידינו מחכים לשמוע את הפרק הבא. כדי לעשות זאת עלינו להיות מקצועיים ומעודכנים ברמות גבוהות ביותר. לקרוא, לשמוע, ללמוד ותמיד לדעת הרבה יותר מהנדרש בתכנית הלימודים. באופן כזה הדוגמאות שלנו תהיינה עשירות יותר וגם נהיה מוכנים לשאלות רבות שתצוצנה בכיתה ולכוונים מגוונים של דיונים שעשויים וצריכים להתפתח מכל נושא ונושא ב"חומר". כל פיסת מידע, שיר, סיפור, תמונה,

מאמר, ספר שמורה אוגר בתוך עצמו לגבי תקופה שהוא מלמד היא קוביית "לגו" נוספת שאתה הוא יכול לבנות את השיעורים. בכיתה אחת יבנה בית ובכיתה אחרת יבנה מגדל- הקוביות תשמשנה אותו על פי המתאים לכל קהל וקהל. כשאתה כמורה "צולל" לתוך תקופה, חווה אותה,

מרגיש שאתה מכיר באופן אישי עד כמה שניתן את "תושביה", את רוח הזמן והמקום וההחלטות שצריך היה לקבל בתוך סיטואציות מסוימות מתוך הבנת הסיטואציה בהקשר של זמנה, אתה יכול לקחת אתך את תלמידיך לביקור באותה תקופה כמו ביקור בביתם של בני דודים רחוקים. באופן פרדוקסלי היסטוריה הוא הנושא המתחדש ביותר, כי הוא דו שיח המתקיים בכל רגע נתון בין המציאות כפי שהיא מתהווה בכל רגע לבין כל הרגעים שקדמו לה ושיבואו בעקבותיה.

אחד האתגרים הגדולים הניצבים בפנינו בשיעורי היסטוריה הוא ההימנעות מאנכרוניזם. כדי להימנע מאנכרוניזם אפשר לשאול את הכיתה - אילו היינו מבקשים להעלות הצגה או להסריט סרט על התקופה או האירוע שבהם אנו עוסקים (כפי שעשו בסדרה "ארץ מולדת") מה האביזרים שהיינו חייבים לאסוף כדי שיהיו על הבמה, איזה תסרוקות עלינו לעשות בשיער (די להתבונן בתמונות של ההורים, קל וחומר של סבים וסבתות, בצעירותם, כדי ללמוד כמה מהר מתחלפת האופנה בכל הקשור בלבוש, במסגרות של משקפיים, בתסרוקות, בריהוט, בדגמי מכוניות, בעגלות תינוקות וכו'. קל וחומר כשאנו מתרחקים במאות ובאלפי שנים). גם מילים ומושגים שאנו משתמשים בהם צריכים לעבור בדיקה אם הם מתאימים לתקופה הנידונה. (ודאי שחשוב להבהיר פערים עצומים בתקשורת. אם אנו מדברים על משהו שקורה כשאינו עדיין טלפון/ חשמל/ מטוס... לדמיין את הרצל מנהל את התקשורת הבינלאומית שניהל בתנאי זמנו). מעבר לחפצים,

מאכלים, ריחות, היתכנות של קשר וכד' הדיון באנכרוניזם גולש לרמות עמוקות יותר שאפשר לראות בהן סמנטיקה ואפשר לראות ערך בדיוק של כל תופעה בפני עצמה. למשל- האם ניתן להתייחס להמן הרשע כאנטישמי (ודאי... שונא ישראל.... להשמיד להרוג ולאבד... בכל דור ודור.... או שנכון יותר להבהיר שאנטישמיות מיוחדת לתופעה מודרנית ספציפית שצמחה בתנאים ספציפיים למאה הי"ט. גם אם עושים שילוב, יש חשיבות לתת את הדעת). דוגמה דומה היא האם ניתן לקרוא לאברהם אבינו או אפילו לעולים בעלייה הראשונה "ציונים". בסרט בן חור המשחזר בצורה מקסימה את שלהי ימי הבית השני לפרטי פרטים מופיע באחת הסצנות שחקן

ששכח להוריד את שעון היד שלו... פעמים רבות אנו משתמשים בסצנה זו בכיתה כקוד לכך שדעה מסוימת או המחשבה שקבוצת אנשים מסוימת ("חרדים"/ "דתיים לאומיים") הייתה קיימת בכל זמן היא אותו שעון יד ששכחנו להוריד. יש הנוטים באופן טבעי לחשוב ולדמיין את העבר באופן דומה למוכר או לדמיין תקופות ומקומות רבים באותו סגנון (או כמו לבוש ערבי של ג'לבייה כאפייה ועקאל או בשמלות מנופחות). רוב תלמידינו לא מקשרים בין סיפורי התורה על עם ישראל במצרים וההליכה במדבר לבין ציורי הקיר המצריים המוכרים לחלקם ממוזיאונים או משיעורי אמנות. בחלק מהמקרים קיימת מגמה חינוכית ליצור האחדה בין כל התקופות (כביכול אברהם אבינו, משה רבנו, רבי עקיבא ורש"י נראו כולם כמו דמויות רבניות מסוימות בנות זמננו). ייתכן

ש אחד מהתפקידים שלנו כמורים להיסטוריה הוא ליצור את ההבחנה בין דברים דומים ודברים שונים מתקופה לתקופה, ממקום למקום ומהשקפה להשקפה (לדוגמה הדיון המרתק על ההבדל המהותי ביחס למוות על קידוש השם בין פוסקים שחיו תחת שלטון נוצרי לבין פוסקים שחיו תחת שלטון מוסלמי) ועל ידי כך לחדד את הקו המאחד, הנצחי, ההמשכי העובר כחוט שני מדור לדור דווקא מתוך הבנת שונות ומגוון ולא מתוך האחדה והשטחה כביכול "מה שהיה הוא שיהיה" ואין לנו אלא לחקות את העבר כדי לשמור על צביונו לעתיד. מתוך לימוד כזה עולה דיון אמיתי וכן על הבדלים בין תפישות אורתודוכסיות ורפורמיות תוך הבנה עמוקה של ההבדל בגישה ולא מתוך סיסמאות.

היה היו חיים- בתקופת המקרא, בבית שני, בימי הביניים, בראשית העת החדשה... החיים, כמו חיים, היו מורכבים מאהבות, ושנאות, משמחות ומתסכולים, מלחם לאכול ובגד ללבוש, ממחשבות, רעיונות, תהיות, החלטות. גם ממנהיגים, ומונהגים, ממלחמות והסכמים וגם מגילויים והמצאות שהובילו תהליכים, ששינו תפישות עולם ושחזרו אף הם בחלקם אל האדם הקטן ושינו במשהו את אורחות חייו ושאיפותיו... ואז הם הפכו לספר, ל"חומר", לטבלה שצריך לשנן. והחיים הפכו בסוף למבחנים. לשנים, לתאריכים, לגורמים, תוצאות, הסברים, תיאורים והצגות. אחד האתגרים שלנו כמורים להיסטוריה הוא להחזיר את החיים כפי שהם היו למרכז הבמה, לאפשר לתלמידנו להתמודד מול העולמות השונים שיתגלו להם ולקיים עימם שיח מתוך מציאת הדומה והשונה בינם לבין קודמיהם, שעל כתפיהם הם נישאים. כשמתרחשים בתודעתנו תקשורת בלתי פוסקת ומפגש מתמיד בין הרמב"ם לבן גוריון, בין משה רבנו לגולדה מאיר, בין יהודי מגורש מספרד לבין ידידו מגטו ורשה. כשכל האנשים והתקופות חיים בתוכנו כגופים בעלי נשמה שמהדהדת דרכנו בעולם את כל פעולתם, אנו חיים כל הזמן עם מגוון עצום של דעות, מחשבות, אופני תגובה למציאות, אופני פעולה והבעת תרבות, אמנות ואמונה. אנו מקרינים לתלמידנו את העושר העצום שהם נושאים בתוכם על גביהם וממילא בלי להכביר מילים הם מבינים את הטרגדיה והפספוס שקיימים במקומות שבהם התרבות, היהדות, הלאומיות והאמונה מרודדות ומוצגות באופן שטחי או חד ממדי.

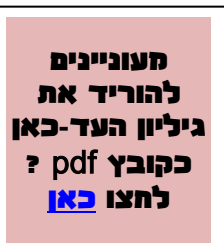
אם לדוגמה, אדם מכיר את אנשי העליות הראשונות כפי שהוא מכיר את שכניו, חבריו או מכריו ואז הוא נדרש להשוות ביניהם- הוא חושב על כל אחת מהקבוצות- למשל- את מי "פגש" בעת סיור במזכרת בתיה או בראשון לציון ולעומת זאת את מי "הכיר" בדגניה, בחוות העלמות או בבית העלמין בכנרת, וממילא יתחיל לדבר עליהם ולומר שאלו צעירים ואלו מבוגרים יותר, אלו רווקים ואלו בעלי משפחות, אלו בעלי הון זעיר ואלו חסרי הון. הוא דולה את התשובה מתוך ידיעה. מתוך "הבטן". הוא יודע כל מה שצריך לדעת לצורך הבחינה- אבל לא בגלל שראה מולו טבלה שאותה שינן על פה. בגלל שכאשר הוא נדרש לדבר על נושא מסוים- הוא חי בפרק כלשהו של חייו את אותו נושא- ולכן האנשים שעליהם הוא מדבר הם עכשיו חלק מחייו, חלק ממנו ולא גוף "ידע" זר שיישכח אחרי שיקבל על השימוש בו את מלוא הנקודות.

אחת הדרכים למפגש בין דורי כזה היא השימוש בכמה שיותר מקורות ראשוניים- מכתבים, ימנים, קטעי עיתונות, שירים, סיפורים, מטבעות, סרטים- כל מה שנשאר מאנשים שחיו לפנינו ויכול לקשר אותנו אליהם במגע בלתי אמצעי. בד בבד עם הצגת עובדות ולימודן אנו גם מציגים לתלמידינו את המורכבות של עבודת ההיסטוריון. אנו מלמדים אותם כיצד הגיעו העובדות הרבות אל ספר הלימוד, כמה תעודות ומסמכים נקראו כדי להסיק את המסקנות הכתובות בספריו, ומה עשוי לקרות לתמונה המצטיירת אם וכאשר נמצא מאגר חדש של תעודות שישפוך על התקופה אור חדש. יש לנו נגישות לאלפי מקורות; מפות, תמונות, סרטים, ספרים דיגיטליים וקלאסיים, מאמרים, הרצאות, ארכיון מוזיקה, ארכיוני עיתונות ומסמכים. כפי שהתמונה שהחוקרים-ארכיאולוגים והיסטוריונים-מציירים לגבי תקופות שונות היא פונקציה של המקורות שבהם השתמשו, כך ככל שאנו כמורים מכירים ומתוודעים ליותר ויותר מקורות תמונת העולם שלנו לגבי

התקופה שאותה אנו מלמדים עשירה ומגוונת יותר, וכך גם תלמידינו זוכים בעושר רב יותר מתוך הדוגמאות אותן אנו מציינים ורמת השיעור עולה. לא צריך לחפש "רלוונטיות" כדי "להחיות" את השיעור. כשאתה חי עם כל כך הרבה אנשים ואופציות סביבך, הרלוונטיות פשוט נמצאת שם בכל נושא ונושא ובכל סעיף בספרים ובמסמכי ההלימה. הרלוונטיות לא חייבת להיווצר על ידי אקטואליזציה או רלוונטיזציה שלעיתים חוטאת לאמת

(האצ"ל זה כמו... הפלמ"ח זה כמו...). הדיונים עצמם מאד רלוונטיים גם בלי להשליך מתוכם אחד לאחד על המציאות הנוכחית. לעיתים דווקא ההכרה שהיו דעות שאבדו ואינן (כמו צדוקים או איסיים, בונדיסטים או אוטונומיסטים) גם היא מרתקת ועשויה להכניס לפרופורציה.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא... יצא ממצרים, לחם בתעלה במלחמת יום כיפור, בחר אם למרוד או לא בגטו ורשה, החליט האם להתפלל בבית הכנסת הקראי או הרבני, לחיות כאנוס או לצאת מספרד ואם תרצו- גילה את החשמל, לחם למען חרות שוויון ואחווה, השתתף במסעות אימפריאליים או שחרר את עבדיו. "כאילו הוא" דורש הזדהות כמעט מוחלטת, ובנושאי המשכיות יהודית מוחלטת לחלוטין, כפי שמציין הרמב"ם שבלייל הסדר יש לספר את יציאת מצרים בגוף ראשון יחיד. הצגת ההיסטוריה כאוסף של דילמות שבהן נתבקשו בני תמותה כמו כל אחד מהתלמידים להכריע הכרעות ערכיות; לשמור על זהות יהודית או להתבולל, לעלות לישראל או לנסוע לארצות הברית, לחיות בעיר או להצטרף לקיבוץ, להבליג או להתקיף... כשאנו מסבירים בעומק את הצדדים לכאן ולכאן ומדגישים שאילו אנשים בחרו בחירות אחרות (כולל לעלות לארץ בשנות העשרים של המאה העשרים...) ההיסטוריה יכולה הייתה להיות אחרת. הבנה זו מטילה אחריות רבה על כתפינו וכתפי תלמידינו- מה יהיה כתוב בעמודים שמספרים עלינו, וחשוב יותר מזה, לאן אנו מנתבים את דרך העם והעולם? אנו רומזים לכך כשאנו מלמדים את תולדות התנועה הציונית וזוכים להבין ולחוות את הנסיבות שבהן באה לעולם "הציונות הדתית". לפני שיש ציונות לא יכולה להיות הגרסה הדתית שלה. גם בנושא זה מצד אחד יש

נטייה במערכת החינוכית לצייר תמונה כיצד מצוות יישוב הארץ, אהבת הארץ והעליות הבלתי פוסקות לארץ ישראל עוברות כחוט השני מדור לדור מריה"ל והרמב"ן ועד לעליות החסידים, אך מצד שני כיצד יבין התלמיד את המורכבות שבזהות הציונות הדתית ואת התרתי דסתרי שיש בהגדרה הזו מבחינות מסוימות. מתי ילמד שהמורכבות של שותפות בשיבת ציון בגרסה החילונית וההחלטה לראות בה המעשה הנכון ביותר לעם ישראל בשלב זה לוותה את הרב ריינס ושאר אנשי המזרחי מימים ימימה. גם הבנת השינויים שעברו ועוברים על החברה הדתית לאומית והערכים שהוצבו לאורך השנים בראש סולם העדיפויות שלה נלמדים בין היתר מתוך לימוד עמדת המזרחי בשאלת אוגנדה. לימוד נושא "המרד הקדוש" והקמת הפועל המזרחי מתוך אידיאולוגיה של "תורה ועבודה" מפגיש אף הוא את הלומדים עם התהוות של צורת הגשמה חדשה ומקורית של קיום תורה ומצוות שנולדה מתוך המפגש החי עם קומוניזם, הגשמה, עלייה לארץ ורצון לחיות חיים של הלכה ותורה עם עמל ועבודת כפיים בארץ ישראל. באחד השיעורים סיפרו הבנות שבבני עקיבא הוסיפו בשנים האחרונות שגם היי-טק נחשב "תורה ועבודה". קיימנו דיון על השאלה אם בני עקיבא יכולה להגדיר אידיאלים חדשים נוספים בהתאם למקום ולזמן ו"להליש" אותה על אידיאולוגיה מאד ספציפית הנוגעת לקרבת אלוקים ולמידות הנובעות מעבודת אדמה בלבד. זוהי דוגמא לאופן שבו הדיון ה"היסטורי" הוא בעצם מאד רלוונטי, לא באופן מתודי אלא באופן מהותי. לא פעם ולא פעמיים כשאנו קוראים יומנים או מכתבים של אנשים בני גילם של תלמידינו בין אם מדובר בלוחמי פלמ"ח או בלוחמי מצדה הם עצמם יעוררו את הדיון של "איפה אנחנו ואיפה הם" ועל איזה ערכים אנו מוכנים, אם בכלל, למסור את נפשנו או את זמננו.

חמ"ד ועד

נעמה ליבנר - מורה באולפנת צביה קריית גת

חמ"ד ועד הינה תכנית המפגישה את התלמידים באופן בלתי אמצעי עם נושא השואה. בתוכנית זו משתתפים תלמידי כתות ט' ע"י תוספת שעות לימוד בנושא השואה, ותלמידי כתות י"א ע"י מפגש וראיון לימודי עם ניצולי השואה.

בסוף שנה"ל תשע"ד התקיים באולפנת צביה קריית גת ערב חמ"ד ועד שהיווה נקודת שיא בתהליך שעברנו עם כיתות ט' וי"א.

כיתות ט' למדו במסגרת 6 השעות בהיסטוריה רקע על השואה. מתוך השאלות של הבנות החלטתי השנה להתמקד בשארית הפליטה. כמובן שגייסתי את המורה לספרות וזו נענתה בשמחה ולימדה את השיר 'על הילד אברם' של המשורר נתן אלתרמן. המורה לאומנות הנחתה את התלמידות לבטא את בתי השיר לכדי יצירה, כשהמוטיב העיקרי הוא בית. התלמידות הגישו עבודה כתובה ובה 3 שערים: היסטוריה, ספרות ואמנות.

במקביל, כיתות י"א עברו תהליך מיוחד במפגש עם ניצולי השואה והראיונות מלאים תוכן ורגש.

לערב הזמנו התלמידות, המורים, ההורים וניצולי השואה. בתחילת הערב האורחים עברו בין התערוכות וכל תלמידה הציגה את עבודתה. לאחר מכן התכנסנו לטקס שבו דיברנו על המוטיב הנוסף בשיר 'לך לך'. השמענו את השיר ובנות י"א הקריאו קטעים מהדים לעדות. לאחר מכן נשא דברים ראש האולפנא ונציג הניצולים. את הערב סיכמנו במצגת שהכינו הבנות על השיר 'האחרון שנשאר' של הזמר עמיר בניון עם תמונות שלהן ושל הניצולים. היה ערב מיוחד מאוד. אני ממליצה לכם לנסות. כדוגמא למבע יצירתי של נושא ניצולי השואה אני מצרפת את קטע הקריאה שהוצג בערב, המבוסס על חזון העצמות היבשות בספר יחזקאל.

מבקעת העצמות לעומק הידע ולעומק ההערכה שלי את דרכם של עדי השואה	הִיְתָה עָלַי, יְד-ה', וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ ה', וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה; וְהִיא, מְלֵאָה עֲצֻמוֹת
והנה לחם יבש, לחם עוני, גם לזה כוח של חיים. מעתה אדע להעריך כל ביס מהחיים.	וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם, סָבִיב סָבִיב; וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל-פְּנֵי הַבְּקָעָה, וְהִנֵּה יְבֻשׁוֹת מְאֹד.
ה', אתה ידעת ואני לומדת להכיר ולדעת שגם בקושי הגדול התרחשו ניסים	וַיֹּאמֶר אֵלַי--בֶּן-אָדָם, הֲתַחְיֶינָה הָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה; וְאָמַר, אֲדַנֶּי ה' אֶתְּהָ יְדַעְתָּ.
שמעו עצמות ושמעו אנשים. הקשיבו לעבר שלכם, לסבא שלכם, הקשיבו ותכירו טוב יותר את עצמכם	וַיֹּאמֶר אֵלַי, הִנְבֵּא עַל-הָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה; וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם--הָעֲצֻמוֹת הַיְבֻשׁוֹת, שְׁמַעוּ דְבַר-ה'.
לעצמות האלה, לא סיפור רחוק על מישהו אחר. אלא האלה שאני פתאום מכירה וזה נהיה יותר אמיתי וגם יותר כואב	כֹּה אָמַר אֲדַנֶּי ה', לָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה
ובין עצמות ובין עור וגידים ובשר זורמים הזיכרון והשכחה ההתמודדות והבריחה	הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בְכֶם, רוּחַ--וַחַיִּיתֶם. וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהֶעֱלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר, וְקִרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר, וְנָתַתִּי בְכֶם רוּחַ, וַחַיִּיתֶם; וַיְדַעְתֶּם, כִּי-אֲנִי ה'
עצם אל עצמו, עצם אל עצמי. כאילו אני מבינה יותר טוב מה היה שם	וְנִבְאָתִי, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי; וַיְהִי-קוֹל כַּהֲנֹבָאִי, וְהִנֵּה-רַעַשׁ, וַתִּקְרְבוּ עֲצֻמוֹת, עֲצָם אֶל-עֲצָמוֹ.
רוח האדם, היכולת לראות את הטוב לאחר כל הרע הזה	וְרִאִיתִי וְהִנֵּה-עֲלֵיהֶם גִּידִים, וּבָשָׂר עֲלֵהָ, וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר, מִלְמַעְלָה; וְרוּחַ, אִין בָּהֶם.
ומהם הרוגים אלה? מי מבין מספר כל כך גדול? כל אחד מהם נושא את הסיפור הגדול שלו ולי היתה הזכות להפגש עם סיפור אחד גדול	וַיֹּאמֶר אֵלַי, הִנְבֵּא אֶל-הָרוּחַ; הִנְבֵּא בֶן-אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל-הָרוּחַ כֹּה-אָמַר אֲדַנֶּי ה', מֵאַרְבַּע רֹחוֹת בָּאִי הָרוּחַ, וּפָחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה, וַיַּחֲיוּ
לא אבדה התקוה באהבת אדם. למדתי שגם בחושך הגדול אהבת אדם הבליחה והאירה את ההמשך	וְהַנְּבִאִתִּי, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי; וַתִּבּוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיַּחֲיוּ, וַיַּעֲמְדוּ עַל-רַגְלֵיהֶם--חֵיל, גְּדוֹל מְאֹד-מְאֹד. יֵא וַיֹּאמֶר, אֵלַי, בֶּן-אָדָם, הָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל הָמָּה; הִנֵּה אֲמַרְיָם, יָבִשׁוּ עֲצֻמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תַקְוֹתֵנוּ--נִגְזְרָנוּ לָנוּ
וגם אם הקליטה בארץ היתה קשה ומלאת מכשולים, על אדמת ישראל המשיכו את החיים ובנו משפחות ובנו את הארץ	לְכֹן הִנְבֵּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, כֹּה-אָמַר אֲדַנֶּי ה', הִנֵּה אֲנִי פֹתַח אֶת-קַבְרוֹתֵיכֶם וְהֶעֱלֵתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם, עִמִּי; וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל
אתם עדים, אנחנו רק ההד. אנחנו מעריצות אתכם ומקוות להמשיך את העדות והכבוד מדור לדור.	וַיְדַעְתֶּם, כִּי-אֲנִי ה': בְּפִתְחֵי אֶת-קַבְרוֹתֵיכֶם, וּבְהֶעֱלֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם--עִמִּי. יָד וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וַחַיִּיתֶם, וְהִנְחֵתִי אֶתְכֶם עַל-אֲדָמַתְכֶם; וַיְדַעְתֶּם כִּי-אֲנִי ה', דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי--נְאֻם-ה'.

כלי בקליק - עבודה עם סרטונים

אוריאל אסולין - מדריך ארצי לתקשוב - היסטוריה חמ"ד

כלי ראשון: TubeChop

צפייה בסרטון ארוך עלולה להיות מייגעת ולפספס את המטרה. איתרתם סרטון המדגים מושג הנלמד בכיתה או מציג מסר אותו אתם מעוניינים להעביר, אך הוא ארוך מידי? הפנו את תלמידים לחלק ספציפי בו וסייעו להם להתרכז בעיקר. הכנסו ל-[tubechop](http://tubechop.com) (אין צורך ברישום מוקדם), כל שנדרש הוא להדביק את הקישור לסרטון, להקליד כותרת ואת נקודת ההתחלה (דקות ושניות) ונקודת הסיום. דוגמאות לשימוש בכלי בהוראת היסטוריה: צפייה בדקות הרלוונטיות לתוכנית הלימודים בנושא [הקמת ת"א](#) מתוך הסדרה "תל אביב יפו" של מודי בר און. הנחיות לשימוש בכלי, ניתן למצוא במאגר [כלים קטנים גדולים](#).

כלי שני: EduTub

כלי זה (אשר פותח כפרויקט גמר, במכללת HIT) מאפשר להפוך את הצפייה בסרטון לפעילה. באמצעות הכלי יוצר המורה, בפשטות רבה, שכבת מידע על גבי הסרטון, המאפשרת הנחיית התלמיד, גם בהעדר המורה. שימוש המורה בכלי מצריך רישום קצר (תלמידים לא נדרשים להרשמה). לאחר שהמורה הוסיף את הסרטון הנבחר, הוא קובע מספר תחנות לאורך הסרטון. כאשר יגיע התלמיד לתחנה שנקבעה, יעצר הסרטון ותופיע שאלה (סגורה/פתוחה) באמצעותה יוכל התלמיד לבחון את ידיעותיו. ניתן גם לשתול הערות, הארות או נקודות למחשבה, עליהם יתבסס בהמשך הדיון בכיתה. דוגמאות לשימוש בכלי: בהוראת נושא [העלייה השנייה](#) הנחיות לשימוש בכלי, ניתן למצוא במאגר [כלים קטנים גדולים](#).

'רומן רוסי' כאמצעי ללימוד היסטוריה

עודד כהן, ישיבת נר תמיד חשמונאים

יצירות ספרותיות המעוגנות בפרשות היסטוריות ספציפיות, או שברקע שלהן ישנה תקופה או פרשה היסטורית, יכולות לתרום ללימוד ההיסטוריה בכלל ובבתי הספר בפרט. יצירות ספרותיות הכתובות בצורה מעניינת, מושכות קהל ויכולות למשוך את לב התלמידים. אך מלבד העניין הרגשי, ישנם יתרונות נוספים להסתייעות ביצירות ספרותיות במסגרת הוראת ההיסטוריה. יצירות ספרותיות העוסקות בנושאים היסטוריים יכולות לשפר את הבנת הרקע והקונטקסט ההיסטורי וזאת על ידי שימוש בדוגמאות, שגם אם הן בדיוניות, הרי שיש באפשרותן להמחיש אווירה כללית בצורה טובה.

בנוסף לכך, מחקרים שנעשו בארצות הברית הראו ששימוש בשיטות לימוד אינטרדיסציפלינריות במדעי הרוח בכלל, ושימוש בספרות יפה בהוראת ההיסטוריה בפרט, מגבירים את המוטיבציה ואת המעורבות אצל התלמידים, משפרים את הבנתם ובכך מביאים לתחושת סיפוק ומעודדים מחשבה יצירתית. מלבד זאת, שימוש בספרות יפה יכול לעודד תלמידים להביט על ההיסטוריה בפרספקטיבות מרובות ולצעוד בנעליהם של דמויות היסטוריות (שגם אם לא חיו באמת, הרי

שוודאי שדמויות דומות להן כן התקיימו) פחות שגרתיות, מה שבמקרים רבים לא מתאפשר במחקר היסטורי רגיל או בספרי הלימוד ההיסטורי.

מלבד ליתרונות המיידים שיש לשימוש בספרות יפה בשיעורי ההיסטוריה עצמם, ניתן למצוא יתרונות לטווח ארוך שאינם דווקא קשורים למטרות כמו הבנת התקופה ההיסטורית הנלמדת. שימוש בספרות יפה, יעודד תלמידים לקריאה איכותית ולהשכלה רחבה, דבר חשוב מעין כמוהו בעידן המחשב והטלוויזיה. התלמידים ירחיבו את אופקיהם ויפתחו את דמיונם, ובכך נזכה לרווח כפול ומשולש.

מובן ששימוש בספרות יפה בלימודי ההיסטוריה עלול ליצור מספר בעיות. העיקרית שבהן היא הבלבול שעלול להיווצר בין הבדיה לאמת (אני יוצא מנקודת הנחה מודרניסטית, שאמת היסטורית אכן נמצא גם אם היא חמקמקה). תלמידים רבים עלולים לטעות, בין אם מתוך חוסר

ריכוז או מתוך חוסר הבנה, ולראות בדמויות ספרותיות בדיוניות, דמויות אמיתיות או באירועים בדיוניים, אירועים שקרו בפועל. לכן חובה על המורה לשוב ולהדגיש את ההבדלים בין הבדיון הספרותי למציאות ההיסטורית. ייתכן שיש לשקול שימוש במתודה זו רק בכיתות קטנות ואיכותיות.

בנוסף לכך קיימת בעיה פרקטית של הטלת מטלות קריאה על הכיתה. יש לשער שהטלת מטלה של קריאת ספר בן מאות עמודים, תתקבל בהתמרמרות וייתכן שלא תתבצע על ידי חלק גדול מהתלמידים. פתרון לבעיה זו יהיה בחירה של קטעים ספרותיים קצרים או בינוניים ושוב, הכרה של הכיתה והתאמת המטלה ליכולת שלה.

הצעה נוספת היא שיתוף פעולה בין המורה לספרות למורה להיסטוריה. ניתן לנסות לתאם בין המורים את נושאי הלימוד כך שלדוגמה, בזמן שבשיעור ספרות לומדים את הספר "גיא אוני" של שולמית לפיד, ילמדו בשיעורי ההיסטוריה על העלייה הראשונה. בצורה זו ניתן יהיה לשלב ביתר קלות בין הדיסציפלינות.

אני סבור כי שילוב של קטעים מהספר 'רומן רוסי' של מאיר שלו לחומר הלימוד הנדרש, יכול להוסיף עניין אצל התלמידים, וזאת בזכות סגנון הכתיבה שובה הלב של מאיר שלו והעושר הלשוני שלו, לעודד התעניינות בנושא ומוטיבציה להעמיק בו ולהמחיש להם, מלבד האידיאולוגיה של העלייה השנייה, גם מסרים הנקראים בין השורות על התפכחות מאמונה עיוורת ברעיונות אידיאולוגיים, מסרים שלא ניתן למצוא בספרי הלימוד.

מובן שחשוב מאוד להזכיר לתלמידים שלא מדובר בספר היסטוריה, אלא ברומן בדיוני, האירועים המתוארים בספר לא קרו במציאות אך הם יכולים להמחיש בצורה טובה את רוח התקופה.

ישנן אפשרויות רבות לשימוש ברומן רוסי לצורך לימוד נושא העלייה השנייה. אני אציג מספר דוגמאות לאפשרויות כאלו.

ניתן לקחת שתיים מהדמויות בספר: יעקב פינס - מורה הכפר והאידיאולוג הגדול שלו אשר לעת זקנה מתחיל להתפכח מאותה אידיאולוגיה. ואורי מירקין - בן הדור השלישי למייסדים, דמות סרקסטית ומרדנית המהווה אנטייתזה לבני הדור הראשון, ודרכם לבחון הן את האידיאולוגיה של בני העלייה השנייה, הן את המיתוסים של אותה עלייה והן את ניפוץ המיתוסים וההתפכחות מהאידיאולוגיה.

בעזרת קריאת פרקים מהספר הנוגעים לדמויות אלו ולדמויות נוספות, ניתן להכיר את עקרונות האידיאולוגיה, אך בו בעת גם לפתח ראייה ביקורתית כלפי אותה אידיאולוגיה וזאת על ידי תשומת לב לחלקים הסרקסטיים שבספר. פעמים רבות לאורך הספר, מוצג עיקרון אידיאולוגי כלשהו, אך בקריאה בן השורות ניתן לחוש בסרקזם. כך למשל בקטע הבא המתאר את סבו של המספר, ממקימי הכפר, אוכל ארוחת ערב:

"בערב באה פאניה ליברסון ובישלה את מרק העוף, ובשעה שסבא אכל, ישבה האישה היפה וקראה לו בקול מדוד ונעים את תקנון הכפר: 'מטרתנו ליצור קהילת עובדים החיה מעמל כפיה וללא ניצול'; 'דרכנו צריכה להיות התמזגות הריאליות עם האידיאליות'; 'החינוך יהא משותף ושווה לכל ילדי החברים'; 'המוסדות הציבוריים ימלאו את צרכיה הרוחניים והכלכליים של המשפחה'. 'עזרה הדדית', 'עבודה עצמית', 'מעמד החברה', 'חזרה אל הקרקע' – מילים טובות ומעודדות נעו בחדרו של סבי, עד שתווי פניו הסובלים התרככו בסבלנות פתאומית." (מאיר שלו, רומן רוסי, תל אביב תשמ"ט, עמ' 174.)

בקטע זה מוצגים כמה מערכיה המרכזיים של העלייה השנייה: שוויוניות, עבודה עברית, גאולת הקרקע ועוד. ניתן לציין את הערכים המוזכרים בקטע או לבקש מהתלמידים לציין מהם הערכים, ויחד עם זאת ניתן להסב את תשומת ליבם של התלמידים לסרקאסטיות שבסצנה בה אחד ממייסדי הכפר אוכל את המרק לקול האידיאולוגיה המוקראת לו, ואותה אידיאולוגיה היא זו המרככת את תווי פניו הסובלים מעמל היום.

ניתן להביא גם קטעים מהספר המציגים עקרון אידיאולוגי בולט אחד. כך לדוגמה בקטע הבא המציג את תפיסת העולם החילונית של אנשי העלייה השנייה הבאה לידי ביטוי בדבריו של המורה יעקב פינס:

"למחרת נסענו לבית שערים העתיקה. כבר בדרך הזהיר אותנו פינס שאנו עתידים לבקר 'במקום נורא'. 'לכאן באו המתים מן הגולה, להיקבר באדמת ארצנו'. אמר לנו כשעמדנו במערות הקבורה הגדולות, החגיגיות. קולו הדהד בצינה האפלה וצלו רעד על הקירות ונקווה בטביעות העתיקות של אזמלי החוצבים. 'כאן חי ומת רבי יהודה הנשיא, ולאחר שנקבר כאן נהפך המקום לבית קברות חשוב'. 'אבל אנחנו, ילדים', הוסיף מייד, 'אנחנו עלינו לארץ לחיות בה ולא כדי למות בה. הם האמינו שהקבורה בארץ תזכך את חטאיהם ותקרבתם לגן העדן. אבל אנחנו איננו מאמינים בגלגול מחילות ובכפרת עוונות. כפרת העונות שלנו היא עבודת האדמה ולא חציבת קברים. גלגול המחילות שלנו הוא החריש. את נשמותינו נמרק בעבודה קשה. דין וחשבון אנו עתידים לתת עוד בעולם הזה" (שם, עמ' 210.)

זוהי דוגמה נוספת לעושר הלשוני והתיאורי שכנראה שלא נמצא בספרי הלימוד בהיסטוריה, שיכול גם לעשות רושם רגשי על התלמידים וגם לאפשר להם להיכנס לנעליהם של הנערים העומדים במערה הקרירה ושומעים את נאומו המליצי של מורם הזקן. בקטע זה מוצג אתוס 'דת העבודה' של חלוצי העלייה השנייה וניתן לדון בו. כמו כן ניתן להתייחס אליו בצורה ביקורתית יותר ולדון בנושא של עבודת האדמה ככפרת עוונות אצל אנשי העלייה השנייה. תוך התייחסות להתפכחות של חלק מהחלוצים מעיקרון זה. ניתן אף להציג את דבריו של אותו יעקב פינס בהמשך הספר, המתפכח מהאידיאולוגיה ואומר, בהתייחסו לאדמת ארץ ישראל:

"אין היא אלא אחי גרוע של בדיות, קרום שתחתיו מסתרות רק הוכחות של אנוכיות, וכדור הארץ כולו אינו אלא גרגר פורח בקצהו של ציבור כוכבים שולי [...] הקרקע רימתה אותנו, היא לא הייתה בתולה." (שם, עמ' 287).

ברומן רוסי מוצגים כמה מהמיתוסים על העלייה השנייה בצורה משעשעת ואירונית. כוחם הפיזי הגדול של החלוצים בא לידי ביטוי בספר בדמותו של אפרים – בנו של אחד ממייסדי הכפר שנפצע במלחמת העולם השנייה ומאז שחזר מהחזית הוא מסתובב עם כיסוי בד על פניו ועם פר עצום בגודלו על כתפיו. דמות זו יכולה לשמש מקור לדיון על מיתוס 'היהודי החדש' ו'יהדות השרירים' שהיה דומיננטי בקרב אנשי העלייה השנייה.

מלבד זאת ניתן להציג את יחסם של בני הכפר לאפרים כביקורת על עיקרון השוויוניות שפעמים רבות נשאר כעקרון לא מיושם. בני הכפר סלדו מפניו המעוותות וממנהגו המשונה לשאת את הפר, שבאופן סמלי נקרא ז'אן ולז'אן (שמו של גיבור הספר 'עלובי החיים' מאת ויקטור הוגו), ואת ערכי השוויון והעזרה ההדדית שהיו כה דומיננטיים במשנה האידיאולוגית של העלייה השנייה, הם השאירו על דף התקנון. יעקב מירקין, אביו של אפרים ואחד ממייסדי הכפר, ביטא זאת בצורה נחרצת באומרו במרירות:

"התקנון המדוקדק שלנו לא כלל סעיפים הנוגעים לבן הדור השני שפניו נשחתו והוא מתעקש לשאת בני בקר על שכמו." (שם, עמ' 159).

הצגתי, אם כן, מספר קטן מיני דוגמאות אפשריות רבות לקטעים מהספר בהם ניתן להשתמש. כאמור, באפשרותו של המורה לבחור האם להציג את חיי אנשי העלייה השנייה, קשייהם והאידיאולוגיה שלהם, כפי שאלו באים לידי ביטוי בספר בצורה ביקורתית או בצורה מסורתית יותר. בין אם הוא יבחר כך או אחרת, ישנם שפע של קטעים שניתן לבחור לשים עליהם את הדגש ובעזרתם להשיג את המטרה.

שילוב ערכים בהוראת היסטוריה בחמ"ד - מערך שיעור: מסע המושבות שרית יפה- מדריכת ערכים בלימודי היסטוריה בחמ"ד

אוקלוסיית יעד: כיתות יא'.

משך הפעילות: כשני שיעורים.

נושא הלימוד: "בין מסורת לחידוש" - מסע הרבנים לקירוב לבבות

הערך: סובלנות

מטרות השיעור:

1. התלמיד יכיר את "מסע המושבות" ויעריך את חשיבותו.
2. התלמיד ייחשף להגותו של הרב קוק בנושא היחס לדעות שונות¹.
3. התלמיד יעמוד על המורכבות ביחסי דתיים- חילוניים בתקופת העלייה הראשונה והשנייה .

מהלך השיעור:

א. מקור חזותי

נתבונן בתצלום הבא:

(מתוך חוברת בהוצאת "אור האורות" לתיאור מסע המושבות)

מה מתואר בתמונה?

האם ישנן דמויות אותן אנו מזהים?

נשים לב לניגודיות הבאה לידי ביטוי בתמונה:

בין החלוצים עם כלי העבודה, לעומת הרבנים עם ספרי קודש, בין הלבוש המסורתי ללבוש החלוצי.

מדובר בשתי קבוצות עם עולם ערכים שונה: מפגש בין רבנים ומתיישבים².

מה היחס בין שתי הקבוצות? כיצד אנו מסיקים זאת?

שערו: מי לדעתכם יזם את המפגש? מה מטרת המפגש? האם מדובר במפגש מוצלח?

מהם לדעתכם הרגשות של קבוצה אחת כלפי רעותה? (ריחוק או קרבה, כבוד או עוינות, וכו')

¹ הגותו של הרב קוק היא מורכבת ורחבה. אנו נתייחס רק למעט ממנה.

² נציין כי לא מדובר רק בריחוק רעיוני אלא גם בריחוק גאוגרפי שיודגש מעיון במפה.

ב. לימוד מקור מהגותו של הרב קוק

אחד מהמצולמים בתמונה היה [הרב קוק](#), במהלך "מסע המושבות" שערך ב-1913 עם [הרב זוננפלד](#) מהעדה החרדית, והרבנים הורביץ, ידלין וחרל"פ.

נלמד בזוגות את המקור הבא, אותו כתב הרב קוק בספרו "אגרות הראי"ה:

"נכון לנו להרחיב את דעתנו ולדון לכף זכות את כל האדם, גם בדרך רחוקה ונפלאה. לעולם לא נכון לשכוח כי בכל מלחמה ממלחמות הדעות, אחרי שהתסיסה עוברת, מוצאים המבקרים בכל הצדדים גם אורות וגם צללים. וברוח דעת ויראת ה' נדע שכל עלילות מצעדי גבר וכל הגיוני איש ופעלם בעולם, בחוג גדול או קטן, הכל ערוך ומסודר מקורא הדורות מראש, לעזור ולשכלל העולם ורדמתו, להזרחת אורו, 'ולעדו' חשוכא' (להסיר החושך). ואם שאנחנו מתאמצים ללחום בעד אותם הדברים הקרובים לרוחנו, צריכים אנו שלא להיות מכורים בידי רגשותינו, ולדעת תמיד שגם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום רחב בעולם. ורעיון זה, אע"פ שלא ימנע אותנו מלהילחם על הקדוש והאמת והיקר לנו, אבל ימנע אותנו מליפול ברשת הקטנות, הזילות והקפדנות, ונהיה תמיד מלאים אומץ רוח, מנוחת הנפש ובטחון בה' אוהב אמת, אשר לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו' (אגרות הראי"ה. ח"א עמוד שא).

דיון:

האם אנו מצליחים "לדעת שגם לרגשות ההפוכים משלנו יש מקום?"

האם ניתן לתת דוגמאות מחיי הכיתה? החברה לכך?

נבקש מהתלמידים להגדיר בכתב את המושג "סובלנות".

לאחר מכן נעזר במילון: "סובלנות- טולרנטיות, חסר קנאות, הפכה בזכות קיומן של דעות

ואמונות זרות (מתוך מילון : אבן שושן)

ג. מליאה

במהלך השיעור ננסה לבחון את מסע המושבות ב-1913 לאור פסקה זו של הרא"ה.

בשנת 1913 יוצא [הרב קוק](#) בראש משלחת של חשובי הרבנים בארץ ישראל.

הם מבקרים בעשרות יישובים של אנשי העלייה הראשונה והשנייה.

המסע נמשך כחודש ימים.

ככלל, התקבלו הרבנים בכבוד רב ובסבר פנים יפות.

כאמור, למסע הצטרף הרב זוננפלד, מראשי העדה החרדית (לא ציוני³) והרבנים הורביץ, ידלין

וחרל"פ.

בכל המושבות ביקשו הרבנים להדגיש ולחזק את התחומים הבאים:

א. חינוך הילדים - על ידי הכנסת מורים שומרי תורה ומצוות לבית הספר.

ב. חיזוק שמירת השבת.

ג. שמירת המצוות התלויות בארץ.

³ נדגיש כי "מסע המושבות" הפגיש לא רק בין הרבנים לאנשי המושבות אלא גם בין רבני היישוב הישן לרבני היישוב החדש. זו הזדמנות מרתקת ללימוד סובלנות גם בין הרבנים החרדים לציוניים.

דין:

מה לדעתך הייתה מטרת המסע? האם מדובר על מסע במטרה להשפיע ולחזק את לימוד התורה וקיום המצוות? האם מדובר במסע שמטרתו היכרות הדדית וקירוב לבבות? ואולי גם וגם?⁴

משימה:

צפה במפה המתארת את [מסלול המסע](#).

כתוב את המקומות המרכזיים בהם ביקרו הרבנים.

נסה לעמוד על התנאים הפיזיים של המסע (עגלות, סוסים, אמצעי תקשורת מוגבלים)

ד. עבודה בקבוצות

נחלק את הכיתה למספר קבוצות. כל קבוצה תקבל מקור אחד:

פוריה	מרחביה	זכרון יעקב	חדרה
-----------------------	------------------------	----------------------------	----------------------

לאחר עיון במקורות המצורפים כל קבוצה תשלח נציג אחד שיתאר את הביקור מנקודת מבטם של הרבנים או המתיישבים תוך התייחסות לאירועים הבאים:

חדרה - חינוך מעורב וחינוך לקיום תורה ומצוות.

זכרון יעקב - תיאור הפולמוס לגבי מיקום הבימה בבית הכנסת וסירובם של הרבנים להתפלל בו. האם גם לסובלנות יש גבול?

מרחביה - "לא באנו להשפיע. באנו להיות מושפעים" (הרב קוק)

פוריה - ריקוד הרב קוק עם המתיישבים ובלבושם.

ה. איסוף וסיכום

"לא באנו להיות משפיעים, באנו להיות מושפעים" אומר הרב קוק לאחד מהמתיישבים במרחביה, לאחר שהלה התריס כנגד הרבנים וטען כי המתיישבים אינם שומרי תורה ומצוות ואינם חפצים בכך - ולפיכך אין טעם לביקור הרבנים.

באנו להיות מושפעים מכם - עונה לו הרב קוק. ללמוד מכם את חירות המחשבה, חיוניות היצירה, מרץ, עשיה, כנות, אהבת הארץ ועוד.

וודאי שהרב קוק רצה גם להשמיע ולהשפיע - אך לא מתוך ביטול האחר.

נראה כי הרב קוק רצה לקרב בין אנשי היישוב הישן לחלוצים, וכי ל"מסע המושבות" הייתה גם מטרה של קירוב לבבות וקיצור המרחק האנושי בין שתי החברות שהתחילו להתפתח בארץ.

שאלה לסיכום:

האם לדעתך, לאחר דברי נציגי הקבוצות, "מסע המושבות" אכן מהווה דוגמה לסובלנות בין דתיים וחילוניים? נמק.

⁴ נציין כי, הרב קוק פנה ב-1912 במכתב אל מתיישבי הגליל וכתב: "הנה מאז באתי אל הקודש צמאה נפשי לבקר את מושבותיכם היקרות לראות את שלומכם [...] ואת שלום אדמת הקודש [...] לברך את כל מעשי ידיכם בארץ חמדה [...] עד כה עוד לא צלח חפצי ביד. "(מתוך: רוזנק, א' (2006) "הרב קוק. הוצאת זלמן שז"ר)